

Lektionarium för daglig bibelläsning

Till de många insatser, som den nyligen bortgångne Knut Peters gjorde till vårdande av svenskt fromhetsliv, hörde också, att han försåg evangeliebokens bönbok med två nya lektionarier för daglig bibelläsning. Den stora förtjänsten hos dessa är, att de i motsats till bönbokens gamla lektionarium taga hänsyn till kyrkoårets växlingar. Detta har skett helt enkelt genom att bibelböckerna givits sin traditionella plats i kyrkoåret. Helt säkert hade Peters gjort den upptäckten i samband med sina omfattande tidedärforskningar, att det traditionella sättet att läsa Bibeln icke är en konvention av föga värde utan i själva verket bildar en organisk del i det traditionellt framvuxna kyrkoåret, en del som är omistlig för den som önskar en rik och djup inlevelse i kyrkoårets helhet.

Det är en brist i våra vetenskapliga arbeten om kyrkoåret — jag tänker då särskilt på Gustaf Lindbergs arbete *Kyrkans heliga år* — att de egentligen endast sysselsätta sig med sön- och helgdagarna och deras högmässoperikoper. Jag är nämligen av den uppfattningen, att perikopvalet många gånger är att förklara som ett försök att fånga den grundton, som förlänas den innevarande kyrkoårstiden genom de bibelböcker, som höra till densamma. I ett arbete från 1851 *Om det kyrkliga perikopsystemet* har E. G. Bring fäst uppmärksamheten på denna sak. Han skriver: »Skall man rätt kunna uppfatta det nu rådande kyrkoåret och särskilt perikopsystemet, så måste man noga märka, att, enligt Kyrkans sanna och ursprungliga mening, det ingalunda är de egentliga helgdagarna allena, som utgöra kyrkoåret, utan detta sträcker sig fastmer utöver alla årets dagar och meddelar sin prägel åt dem alla.»

I själva verket utgjordes den tidigaste kristna firningskretsen icke av kyrkoåret utan av veckan. Man högtidlighöll särskilt den första veckodagen som Uppståndelsens dag eller Herrens dag (söndagen), den fjärde och den sjätte veckodagen (onsdag och fredag) som fastedagar till minne av Judas' förräderi resp. Jesu korsfästelse. Icke desto mindre fanns ända från begynnelsen an-

satserna till en kyrkoårskrets, ja, på sätt och vis fanns det redan ett kyrkoår — det judiska, i vilket de första kristna helt levde med. De samlades ju var dag i helgedomen — hemma i husen samlades de sedan till den specifikt kristna gudstjänsten, brödsbrytelsen.

Det judiska feståret inleddes med Påsken till minne av befrielsen från Egypten och högtidlighölls med påskalammsmåltiden. Uttaget från Egypten utgjorde det väsentliga grundfaktum i den judiska frälsningshistorien. Femtio dagar senare firades Pingst till minne av Moses undfående av lagens tavlor på Sinai berg. Lagen bildade själva grundpelaren i förbundet, och Pingstens firningsämne var alltså gudsfolkets konsolidering genom förbundet med Herren. Nu voro för de kristna dessa bägge högtider förknippade med minnen av händelser, som voro av motsvarande grundläggande betydelse för det nya gudsfolket, Kristi Kyrka. Det grundläggande frälsningsfaktum var för de kristna Herrans uppståndelse, som ju var historiskt förknippad med Påsken, och vid Pingst hade det nya gudsfolket, Kyrkan, upprättats i och med Andens utgjutelse. Då nu de första kristna deltog i firandet av de judiska högtiderna, måste det ha varit naturligt för dem att föra tankarna framför allt till de händelser, av vilka deras eget liv som kristna helt berodde. Exodus och laggivningen blevo, enligt det gängse sättet att tolka Skriften, betraktade som typologiska förebilder för uppståndelsen respektive Andens utgjutande. Dessa bägge fester övertogs därför av de hednakristna menigheterna, medan de andra judiska festerna, till vilka inga, liknande händelser av betydelse för det nya gudsfolkets historia voro knutna, t. ex. Lövhögtiden, däremot icke övertogs.

Hur gestaltade sig nu de dagliga gudstjänsterna med avseende på användandet av Skriften? Till en början hade man ju endast Gamla Testamentet att tillgå. Men troligen lästes detta helt enkelt såsom lectio continua rätt igenom under årets lopp. Kyrkoåret började med Påsk, alltså påbörjade man då Moseböckerna. Detta föll sig så mycket naturligare, som perikoperna för de judiska Påsk- och Pingst-festerna voro hämtade ur Moseböckerna. Men även allt annat i Skriften, menade de första kristna, pekade fram emot Kristus; försoningen var utlovad redan i 1 Mos. 3:15. Om min teori är riktig, att man redan i den äldsta Kyrkan på detta sätt under kyrkoårets lopp med början vid Påsk läste igenom hela Gamla Testamentet lectio continua, kunna vi redan ti-

digt skönja konturerna av det senare kyrkoåret med dess bägge festkretsar, den historiska kretsen (motsvarande påskkretsen) och profetkretsen (motsvarande julkretsen).

Denna lectio continua var företrädesvis förlagd till de dagliga gudstjänsterna och har undergått föga förändringar. Vissa förskjutningar ha dock inträtt, allteftersom kyrkoåret nått en rikare gestaltning. Snart blev också Nya Testamentet en faktor att räkna med. Gamla Testamentet var profetia, Nya Testamentet uppfyllelse. Denna insikt föranledde den ändringen i kyrkoåret, att dess begynnelse sköts tillbaka 40 dagar, under vilka man under bön och fasta betraktade förebilderna och profetiorna i Moseböckerna. När dessa sedan upplevdes som uppfyllda vid Påsken, ville man under den rika glädjetiden fram till Pingst icke betrakta Gamla Testamentet utan i stället det apostoliska vittnesbördet. Man begynte här i stället en lectio continua ur Nya Testamentet, varvid de skrifter valdes, som härstammade från Herrens egna apostlar och som därför bäst vittnade om uppståndelsen och försoningen: de katolska breven och Uppenbarelseboken samt Apostlagärningarna, som talade om apostlarnas verksamhet. Johannesevangeliet tycks också ha räknats som hörande framför allt påsktiden till. 40-dagarsfastan hade sin förebild i Moses, Elias och Jesu 40-dagarsfastor och fick även symbolisera den 40-åriga ökenvandring, om vilken man under denna tid läste i Skriften. Den utökades senare till 70 dagar, symboliserande den 70-åriga babyloniska fångenskapen, detta i samband med att läsningarna ur lidandesprofeten Jeremia och Klagovisorna flyttades till slutet av Fastan, tiden fr. o. m. 5 sönd. i Fastan, som benämndes Passionstiden och ägnades åt betraktelsen av Jesu lidande.

Efter Pingst fortsatte man lectio continua ur Gamla Testamentet med Samuels- och Konungaböckerna. Skildringen av gudsfolkets utveckling under dess storhetstid blev en lämplig bakgrund till en betraktelse av Kyrkans tillväxt efter Pingstundret. Vishetsböckerna och Mackabéerböckerna följde, och under vintern slutligen profeterna med förkunnelse om dom, parusi och Herrens härlighets uppenbarelse. Mitt i profetkretsen började man under 200-talet i Östern att fira Epifanias-festen som en hyllning till den genom Människosonen uppenbarade Guds härlighet, såsom denna framträtt genom inkarnationen, vid Jesu dop och vid hans första underverk, bröllopet i Kana, vid vilket Herren hade iklätt också sin brud, Kyrkan, sin gudomshärlighet. På 300-talet infördes i

Rom den 25 dec. Jesu födelses fest för att undantränga den hedniska vintersolståndsfesten. Sålunda uppstod en festkrets motsvarande påsk-pingstkretsen, och i analogi med denna försågs Julen med en förberedelsetid, Advent, under vilken profeten Jesaja lästes. Efter Epifania fortsatte man till en början med Hesekiel och Tolvprofetboken, men såsom sista förändring i den gammaltestamentliga lectio continua-serien se vi dessa böcker flyttas före adventstiden för att bilda avslutning på påskkretsen. Under tiden efter Epifania läste man i stället de paulinska breven. Advent kom att räknas som kyrkoårets början.

Ett verkligt lektionarium för de dagliga bönetimmarna påträffa vi så tidigt som i början av 500-talet. Där äro bibelböckerna fördelade enligt vad ovan sagts: Moseböckerna, Josua, Domareboken samt Jeremia med Klagovisorna under Fastan; Apostlagärningarna, Uppenbarelseboken samt de katolska breven mellan Påsk och Pingst; Samuels- och Konungaböckerna, vishetslitteraturen och apokryferna varav sist Mackabéerböckerna samt Hesekiel och Tolvprofetboken under tiden efter Pingst; Jesaja under Advent och slutligen de paulinska breven under tiden efter Epifania. Denna ordning återfinnes i alla gamla brevarier från senmedeltiden och är densamma också i våra dagars Breviarium Romanum. Det beklagliga är endast, att lektionariet i det nuvarande brevariets och t. ö. redan i de senmedeltida är fruktansvärt stympat. En restauration av lektionariet för daglig bibelläsning anbefaller Laurentius Petri i skriften *De officiis*. Han omtalar där, huru Bibelns böcker enligt gammal sed skola fördelas under kyrkoåret men uppmanar därtill, att man skall bruka ordentliga textläsningar på ett helt eller halvt kapitel.

Av det redan sagda torde framgå, att tillkomsten av det traditionella kyrkoåret skett genom en harmonisk växelverkan mellan den dagliga bönegudstjänstens lectio continua och de grundtankar som präglade de stora högtiderna. Denna växelverkan framträder ytterligare, om man ser de enskilda sön- och hejldagarnas högmässoperikoper mot bakgrunden av lektionariet. Det är ganska markant, att perikoperna många gånger valts, emedan de beteckna typologiska motsvarigheter till lektionariets texter, så att ett förhållande uppstått liknande det som råder beträffande perikoperna vid Påsk och Pingst. Några exempel. Evangeliet på 1 sönd. i Adv. om vandringen upp till Jerusalem är säkerligen vald med hänsyftning på Jes. 2:2—3 om folken som skola draga åstad upp

till Herrens berg. Episteln på 2 sönd. i Adv. innehåller ett citat ur Jes. 11, som är lektionariets text den dagen. Evangeliet innehåller associationer till Jes. 13.

Under fastan florerar typologien. Tonen anges i Septuagesimas epistel (traditionellt 1 Kor. 9:24—10:4), där en utblick ges över fädernas ökenvandring, vilken gives en typologisk tolkning genom utsagan »de drucko nämligen ur en andlig klippa, som åtföljde dem, och den klippan var Kristus». Lektionariet på Septuagesima upptager skapelseberättelsen, och liksom Gud skapar av intet och sätter människan att arbeta i lustgården, så kallar han i evangeliet vid den nya skapelsen människan av idel nåd till arbetare i vingården, som är det nya paradiset, Kyrkan. Kristus är den andre Adam, som av idel nåd förlåter den förste Adams synd. De stora patriarkerna ha var sin söndag. På Sexagesima betecknar Noa den säd som föll i god jord och med vilken Gud befäster sitt förbund. På Fastlagssöndagen är förebilden Abraham, som går upp mot berget för att offra sin son. Mjddfastosöndagen anslår en glädjeton mitt i Fastan. Den upptar de perikoper, som hörde till den judiska Påsken, och ger därför en försmak också av den kristna påskglädjen. Liksom Israel med glädjefyllt hopp ser framåt mot hemlandet, så talar episteln om det Jerusalem, som är därovan, och det himmelska mannat i öknen är förebilden till bespisningsundret i evangeliet.

De tre första söndagarna efter Trefaldighet tala i epistel- och evangelietexterna om Guds kärlek och hans nådefulla utkorelse av sitt folk. Förebilden är utkorelseberättelserna i 1 Sam. (Samuel, Saul, David). Gudsfolkets religiösa konsolidering, kulminerande i tempelbygget, ger anledning till framställningen av Kyrkan såsom noten i havet (5 s.e. Tref.) och antydningar om Kyrkans nådeskatte dopet (ep. på 6 s. e. Tref.) och nattvarden (ev. på 7 s.e. Tref.; traditionellt Mark. 8 om bespisningsundret). Bakom varningen för de falska profeterna på 8 s.e. Tref. skönja vi Elias kamp mot Baalsprofeterna på Karmels berg. Då Jesus på 10 s.e. Tref. förebådar Jerusalems förstöring, läsa vi i lektionariet de sista kapitlen i 2 Kon. om Jerusalems förstöring. De yttersta tidernas kamp i Mackabéerböckerna och profetböckernas doms- och parusiförkunnelse motsvaras av liknande motiv i högmäso-perikoperna mot kyrkoårets slut. Jag talar givetvis hela tiden om de traditionella perikoperna. Sambandet är många gånger upphävt genom »förbättringarna» i 1942 års evangeliebok.

Tillämpningen av den traditionella lektionarietypen är väl i Peters' lektionarier icke strikt genomförd, men detta är också oerhört svårt, så länge man håller sig till endast en eller två textserier. Bäst går lektionariet att genomföra på tre eller fyra textserier för bruk i daglig Matutin och eventuellt Vesper. Den i stort sett enda nödvändiga ändringen är att de paulinska breven fördelas också över Trefaldighetstiden. Det kan också vara lämpligt att låta evangelierna läsas som lectio continua i Matutinens tredje läsning, där dock Mässans evangelieperikop bör läsas, de dagar sådan finnes. Själv har jag ganska mycket experimenterat med lektionarier och tror mig ha fått fram ett på fyra textserier, vilket ganska väl anpassar sig efter kyrkoårets rika växlingar. Om tillämpningen av den traditionella lektionarietypen kunde emellertid ett helt vetenskapligt arbete skrivas. Jag hoppas få anledning att återkomma till saken längre fram.

Ragnar Holte.

Ett bidrag till den adliga psalmdiktningens historia under karolinska tiden.

Under stormaktstidevarvet var den andliga övningen högt skattad. Bönböcker, manualer och psalmböcker voro för många en kär läsning. På olika sätt sökte man reglera andaktslivet för att skänka det den behövliga stadga, utan vilken det snart förtvinar och dör. I den andliga övningens tjänst stod utan tvivel det flitiga avskrivandet av psalmer och böner, varom efterlämnade anteckningar i dagböcker, »poesialbum» och brev bära vittne. Den nationella självkänslan, som inspirerade till tidens litterära storverk, bidrog väl även stundom till försök att skapa en svensk religiös diktning. Svenska andliga visor synas dock många gånger ansetts mindre värdefulla än slaviskt återgivna översättningar från tyska förlagor. En översättning från en tysk psalm betraktades ofta som ortodox och oangripbar, under det att en svensk kyrkovisa möttes med skepsis och misstänksamhet.

Psalmdiktarna äro företrädesvis att söka bland präster och varmt religiösa adelsmän. Det är av stort intresse att se, hur